

Голові разової спеціалізованої вченої ради
з присудження ступеня доктора філософії
у Кам'янець-Подільському
національному університеті
імені Івана Огієнка
доктору філологічних наук, професору
КОВАЛЕНКО Наталії Дмитрівні

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора філологічних наук, професора,
професора кафедри філології (українське відділення)
Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II
КРАВЕЦЬ Лариси Вікторівни
на дисертаційну роботу «Вербалізація автохтонних мітологем в
українській метамодерній прозі»
БАНОВСЬКОЇ Дар'ї Костянтинівни,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 Гуманітарні науки
за спеціальністю 035 Філологія**

Актуальність теми дисертаційної роботи. Міт і пов'язані з ним мовно-культурні структури залишаються однією з найскладніших і водночас найменш однозначно розв'язуваних проблем сучасної гуманітаристики. Багатовимірність міту, його зв'язок із мисленням, мовою та культурною пам'яттю визначають потребу переосмислення цього феномена в умовах сучасних соціокультурних трансформацій. У новітньому суспільстві міт не втрачає своєї значущості, а навпаки – активізується як механізм інтерпретації дійсності, формування світоглядних моделей і конструювання символічної картини світу.

Неабиякої важливості ця проблематика набуває в контексті сучасних кризових явищ, зокрема воєнного досвіду та трансформації національної ідентичності, коли мітологічні структури виконують адаптивну, пояснювальну та психологічно захисну функції. Водночас у політичній, соціальній, культурній сферах міт часто є інструментом впливу на масову свідомість і засобом формування колективних уявлень. У цьому зв'язку вивчення мовної репрезентації міту, зокрема мітологем, як елементів лінгвокультурного коду, видається особливо актуальним.

Дослідження вербалізації автохтонних мітологем у сучасному художньому дискурсі дає змогу глибше зрозуміти механізми функціонування культурної пам'яті, трансформації традиційних образів та їх роль у моделюванні нової картини світу. З огляду на сказане, дисертація Бановської Дар'ї Костянтинівни «Вербалізація автохтонних мітологем в українській метамодерній прозі» актуальна і науково значуща, оскільки відповідає запитам сучасної лінгвістики та літературознавства і сприяє осмисленню ролі міту в умовах війни, глобальних змін та кризи ідентичності, що безпосередньо впливають на художній дискурс. У цьому контексті вивчення мітологем як базової одиниці мовно-культурного простору цілком умотивоване і вчасне, а її трактування як інструмента інтерпретації нинішньої реальності – переконливе і продуктивне.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій загалом оцінюємо як достатньо високий і такий, що відповідає чинним вимогам до наукових досліджень рівня доктора філософії.

Основні положення дисертації логічно виведені з аналізу новітніх українських і зарубіжних студій міту, мітологем й художнього дискурсу та спираються на добре випрацьовану теоретико-методологічну основу. Авторка послідовно реалізує обрані лінгвокультурологічний та антропоцентричний підходи, що забезпечує внутрішню узгодженість дослідження і концептуальну цілісність трактування мітологем як багаторівневої одиниці мовно-культурного коду.

Висновки, сформульовані у роботі, впливають із проведеного аналізу та корелюють із поставленими завданнями, що свідчить про належний рівень аргументованості. Джерельна база дослідження, сформована на матеріалі сучасної української метамодерної прози, дала змогу авторці виконати системний опис основних лексико-семантичних груп мітологем, виявити особливості функціонування цих одиниць на різних рівнях тексту, встановити і проаналізувати провідні тенденції їх трансформації. Наведені приклади повною мірою ілюструють висунуті положення і підтверджують їх релевантність у межах проаналізованого матеріалу. У цьому аспекті обґрунтованість висновків цілком достатня і відповідає характеру гуманітарного, інтерпретативного дослідження.

Рекомендації, запропоновані в роботі, мають переважно теоретико-методологічний характер і доволі аргументовані в межах обраної наукової

парадигми. Вони логічно впливають із результатів дослідження і можуть бути використані у подальших наукових розвідках.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному осмисленні автохтонної мітології як багаторівневої лінгвокультурної одиниці та системному описі її вербалізації в українській метамодерній прозі. У дослідженні вперше здійснено цілісний аналіз автохтонних мітологем у межах метамодерного художнього дискурсу та виявлено специфіку їх функціонування в умовах поєднання традиційних мітологічних уявлень і новітніх естетичних практик. Запропоновано авторське трактування мітологем як синкретичної одиниці, що інтегрує когнітивний, культурний і мовно-стилістичний рівні, та обґрунтовано її статус як ключового елемента мовно-культурного коду.

Наукову новизну має також систематизація лексико-семантичних груп автохтонних мітологем у сучасній українській прозі та виявлення тенденцій їх функційно-семантичної трансформації. Зокрема, встановлено процеси гуманізації демононімів, секуляризації та інтимізації теонімів і агіонімів, а також окреслено роль мітологем простору й часу в структуруванні художнього хронотопу.

Уперше комплексно проаналізовано функціонування мітологем на різних мовних рівнях – лексико-фразеологічному, граматичному, стилістичному – та визначено їхню роль у формуванні наративної організації тексту, його емоційно-експресивної характеристики та аксіологічних опозицій. На особливу увагу заслуговує виявлення та опис структурно-семантичних і семантичних трансформацій фразеологізмів із мітологемними компонентами, що розширює уявлення про динаміку мовної репрезентації мітопоетичних структур.

Новим є також обґрунтування провідних стратегій функціонування мітологем у метамодерному дискурсі, зокрема ремітологізації та демітологізації, як взаємопов'язаних механізмів переосмислення міту в сучасній прозі. Доведено, що мітологем виконують не лише естетичну, а й когнітивну та культуротворчу функції, зокрема є засобом категоризації дійсності та осмислення травматичного досвіду.

Отже, наукову новизну дослідження полягає в новому підході до опису мовних явищ, узагальненні та інтеграції в межах сучасної лінгвокультурологічної парадигми. Це відповідає вимогам до дисертаційних робіт рівня доктора філософії та засвідчує достатній рівень оригінальності отриманих результатів.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження виявляється в можливості їх широкого застосування в освітній та науково-дослідній діяльності гуманітарного профілю. Висновки щодо вербалізації автохтонних мітологем, їх структурно-семантичної організації та функціонування в метамодерному художньому дискурсі можуть бути використані у викладанні сучасної української літературної мови, лінгвістики тексту, стилістики, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики та сучасного українського літературознавства. Матеріали й результати дослідження доцільно залучати до розроблення вибіркового навчального курсу, присвячених аналізу художнього дискурсу, мітопоетики та мовної репрезентації культурної ідентичності.

Одержані результати будуть корисними і для подальших наукових досліджень, зокрема в галузі дискурс-аналізу, лінгвостилістики, етнолінгвістики та досліджень культурної пам'яті. Вони можуть бути використані як теоретична основа для вивчення функціонування мітологем у різних типах дискурсу – літературному, медійному, публіцистичному, а також у міжкультурних і зіставних студіях.

Рецензована дисертація має також **теоретичне значення**, що полягає в уточненні статусу мітологем як багаторівневої лінгвокультурної одиниці, здатної інтегрувати архаїчні й сучасні смисли, а також у розширенні уявлень про механізми функціонування мітопоетичних структур у сучасному художньому дискурсі.

Наукові праці, які відображають результати дисертації. Робота Бановської Д.К. належно апробована. Теоретичні й практичні результати дослідження дисертантка виклала в 24 наукових публікаціях, серед яких – 4 статті, надруковані у фахових виданнях України, решта – в збірниках молодих учених та матеріалах конференцій різного рівня. Аналіз змісту наукових праць засвідчує їхню відповідність темі дисертації та її основним положенням. Публікації відображають поступове розгортання дослідницької концепції, логіки наукового пошуку та апробацію ключових результатів.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Ознайомлення з текстом дисертації, опублікованими дослідницею науковими працями дає підстави стверджувати, що порушення академічної доброчесності відсутні. Робота характеризується належним рівнем самостійності виконання, коректним використанням наукових джерел та дотриманням загальноприйнятих норм академічного письма. У тексті дисертації наявні

покликання на використані наукові праці, що свідчить про відповідальне ставлення авторки до запозичених ідей, концепцій і результатів інших дослідників. Теоретичні положення та наукові підходи наведені з відповідним зазначенням авторства, а інтерпретації мають ознаки самостійного осмислення матеріалу.

Дисертація вирізняється високим рівнем академічної культури, логічністю викладу та концептуальною завершеністю.

Загальна оцінка дисертації. Мета дисертаційного дослідження сформульована чітко і відповідає сучасним тенденціям розвитку гуманітаристики: вона полягає в комплексному аналізі вербалізованих автохтонних мітологем в українській метамодерній прозі, що передбачає з'ясування їхніх структурно-семантичних і функційних особливостей у сучасному художньому дискурсі. Мета має достатній рівень наукової конкретизації, логічно пов'язана з темою роботи й адекватно відображає її дослідницьку спрямованість.

Завдання дослідження впливають із поставленої мети та характеризуються системністю й послідовністю. Вони охоплюють теоретичне осмислення поняття мітологем, уточнення термінологійного апарату, класифікацію автохтонних мітологем, аналіз їх функціонування на різних мовних рівнях, а також виявлення особливостей їх трансформації в метамодерному художньому дискурсі. Завдання узгоджені між собою і забезпечують поетапну реалізацію дослідницької логіки, що свідчить про належний рівень методологічної організаційної роботи.

Об'єкт дослідження визначено коректно й відповідно до загального наукового спрямування роботи. Він окреслює широке поле для вивчення і передбачає аналіз мовних явищ у взаємозв'язку з культурними, когнітивними та естетичними чинниками. Предмет дослідження конкретизує об'єкт і полягає у вивченні засобів вербалізації автохтонних мітологем, їхніх структурних, семантичних і функційних характеристиках у межах метамодерного художнього дискурсу. Предмет визначено чітко, він безпосередньо корелює з метою та завданнями дослідження і забезпечує його фокусованість.

Джерельна база сформована на матеріалі сучасної української прози, що репрезентує метамодерний художній дискурс. Вона релевантна поставленим завданням і дає змогу здійснити аналіз функціонування мітологем у мові художніх творів. Зібрані дані достатні для досягнення

поставленої мети та забезпечують обґрунтованість і достовірність результатів.

На схвальну оцінку заслуговує методологічна основа дослідження. Вона коректна та відповідає заявленому об'єкту: застосування антропоцентричного і лінгвокультурологічного підходів забезпечує проведення цілісного аналізу автохтонних українських мітологем і мітонімів як носіїв культурних смислів. Комплекс взаємодоповнювальних методів, використаних у роботі, уможливорює виконання завдань та досягнення поставленої мети.

Бановська Д.К. демонструє добру фахову підготовку та впевнене володіння поняттєво-термінологічним апаратом, пропонуючи системне розмежування ключових категорій, зокрема *мітологема*, *мітоніма*, *символу* та *концепту*. Проте саме в цій площині виявляється концептуальна напруга дослідження: попри деклароване розмежування, у прикладному аналізі межі між цими поняттями подекуди залишаються розмитими, що створює ризик термінологічної інтерференції.

Структура роботи типова й відображає логіку наукового дослідження. Дисертація Бановської Д.К. складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (394 позиції, із них 61 – зарубіжні праці), списку використаних джерел (52 позиції) та додатків. Повний обсяг дисертації становить 249 сторінок (із них 174 – основний текст).

У вступі, як і належить, подано загальну характеристику дисертації, зокрема обґрунтовано актуальність, визначено мету й завдання, чітко сформульовано вихідні позиції наукового пошуку – об'єкт і предмет, новизну, матеріал вивчення, пояснено доцільність застосування обраних методів і прийомів, розкрито теоретичне й практичне значення одержаних результатів.

Перший розділ «Теоретико-методологічні основи дослідження» засвідчує високий рівень теоретичної підготовки дисертантки, її ґрунтовну обізнаність із сучасними й класичними підходами до вивчення міту та мітологема, а також здатність інтегрувати міждисциплінарний матеріал у лінгвістичне дослідження. Авторка залучає до аналізу філософські, психологічні, культурологічні, літературознавчі й лінгвістичні концепції, простежує еволюцію наукового осмислення міту від античності до сучасності та поступово виводить проблему в міждисциплінарний контекст. Ретельний аналіз наукових джерел дає змогу Бановській Д.К. сформулювати

теоретичні засади дослідження та обґрунтувати підстави для вивчення мітологем як феномена культури в лінгвістичному аспекті (с. 54-55). Проте зазначимо, що текст був би більш переконливим за жорсткішого відбору матеріалу: не все, що відомо про міт у гуманітаристиці, однаково потрібне для аналізу вербалізації автохтонних мітологем у метамодерній прозі.

Зауважимо також те, що в тексті помітна тенденція переходити від констатації окремих наукових підходів до досить широких узагальнень про природу міту, мітологем, культури, національної ідентичності й навіть суспільної свідомості. У межах теоретичного розділу це частково виправдано, однак подекуди такі узагальнення випереджають доказову базу.

Загалом розділ науково ціннісний, оскільки не лише презентує попередні напрацювання, а й формує теоретичну оптику подальшого дослідження. Окремі дискусійні моменти, пов'язані з масштабом узагальнень, надмірною описовістю та недостатньо жорстким розмежуванням суміжних понять, не нівелюють загального позитивного враження і радше окреслюють напрями можливого наукового уточнення у майбутньому.

Другий розділ дисертації «Актуалізація автохтонних мітологем у метамодерній українській прозі» концептуально насичений та ґрунтовно наповнений ілюстративним матеріалом, проте неоднорідний за рівнем узагальнень та чіткістю методологічного фокусу. Його структура логічно вибудована: від теоретичного окреслення метамодернізму (2.1), через аналіз класифікацій мітологем (2.2) до детального опису мовного матеріалу (2.3), однак між цими рівнями не завжди витримано баланс між теорією, систематизацією та інтерпретацією.

До безумовних переваг розділу слід віднести багатий ілюстративний матеріал, спробу власної класифікації мітологем та акцент на їхньому функційному аспекті в метамодерному дискурсі. Водночас окремі частини мають надмірну описовість, певну розмитість теоретичних меж і недостатнє фокусування на результатах аналізу, внаслідок чого складається враження, що фактичний матеріал подекуди випереджає рівень його концептуального осмислення.

Третій розділ «Трансформація фразеологізмів із компонентами-мітологемами в метамодерних прозових текстах» справляє враження найбільш аргументованої та методологічно продуктивної частини дослідження. Він демонструє здатність авторки не лише описувати мовні явища, а й інтерпретувати їх у ширшому культурно-дискурсивному вимірі.

Аналіз фактичного матеріалу детальний, багаторівневий, з урахуванням семантичних, стилістичних, прагматичних та когнітивних параметрів. Особливо цінною, на наш погляд, є характеристика переходу фразеологізмів з компонентами-мітологемами від усталених мовних формул до відкритих семіотичних структур, що активно взаємодіють із травматичним досвідом, іронією та метамодерною чуттєвістю (с. 150).

Важливо, що в розділі переконливо доведена роль контексту як ключового чинника трансформації значення, а також розкрито механізми іронізації, десакралізації та психологізації мітологемних компонентів. На окрему увагу заслуговує аналіз подвійної актуалізації, оскільки тут авторка виходить на рівень узагальнення, пов'язуючи мовні явища з екзистенційною проблематикою та особливостями метамодерного мислення (с.150-159).

У третьому підрозділі Бановська Д.К. послідовно описує різні типи модифікацій (заміна компонентів, поширення, еліпсис, контамінація, натяк, розгорнена метафора), виявляє і пояснює їхні функції у сучасному художньому дискурсі. Вагомим є висновок про те, що ці трансформації не лише змінюють форму фразеологізму, а й відображають глибші культурні та світоглядні процеси, зокрема взаємодію сакрального і профанного, традиції й новаторства (с. 187).

Загальні висновки структурно впорядковані та корелюють із поставленими завданнями. Вони впливають із проведеного аналізу та відображають основні результати роботи, зокрема щодо функціонування мітологом у метамодерному дискурсі, їх семантичної трансформації та ролі в осмисленні сучасної реальності. Простежується належний причинно-наслідковий зв'язок між теоретичними положеннями, аналізом матеріалу та остаточними узагальненнями, що свідчить про достатній рівень доказовості.

Загальні зауваження та дискусійні положення щодо матеріалів дисертаційної роботи. Схвалюючи рівень виконання дослідження та його важливість для сучасної української лінгвістики й даючи загальну високу оцінку дисертації Бановської Д.К., висловимо деякі зауваження і побажання.

1. У дисертації помітна тенденція до формулювання узагальнень високого рівня абстракції, які подекуди виходять за межі безпосередньо проаналізованого матеріалу. Це стосується насамперед висновків про універсальність функціонування мітологом у метамодерній прозі (с. 133, с. 190), домінування стратегій ремітологізації та демітологізації (с. 190), а

також їхню роль у процесах культурної адаптації та осмислення травматичного досвіду (с. 190). Попри концептуальну переконливість таких положень, їхня емпірична база обмежена обсягом вибірки. Внаслідок цього висновки постають як інтерпретативні узагальнення, а не повністю верифіковані закономірності.

2. Методологічний апарат дослідження загалом відповідає поставленій меті, але має переважно якісно-інтерпретативний характер і не доповнений кількісними або корпусними методами аналізу. З цієї причини окремі висновки не отримують достатнього рівня формалізованої перевірки, а їхня репрезентативність залишається відкритою для подальшого уточнення. Крім того, у роботі подекуди спостерігається змішування когнітивного, культурного та мовно-текстового рівнів аналізу без їх чіткого розмежування, що знижує методологічну прозорість дослідження.

3. Дослідницько-аналітичні розділи дисертації вирізняються багатством ілюстративного матеріалу, однак у багатьох випадках кількість прикладів переважає над рівнем їх теоретичного осмислення. Це призводить до того, що аналіз іноді набуває описовості і втрачає аналітичну концентрованість, а фактичний матеріал подекуди затіняє концептуалізацію. Більш чітке структурування результатів і посилення узагальнювального компонента сприяли б підвищенню наукової переконливості дослідження.

4. Позитивно оцінюємо спробу термінологічного впорядкування, що свідчить про значний рівень концептуальної самостійності. Водночас у запропонованій ієрархії понять деякі співвідношення видаються дискусійними. Передусім це стосується зв'язків між архетипом, концептом, символом і мітологемою. Теза про те, що мітологема є «наступником концепту» (с. 51) або «перехідною одиницею між когнітивним і художньо-образним рівнями мовлення» (с. 60), цікава, але потребує суворішого логічного обґрунтування, оскільки тут виникає ризик змішування одиниць різного рівня абстракції.

5. Джерельна база містить багатий ілюстративний матеріал, але не супроводжується чіткою формалізацією критеріїв відбору текстів, що певною мірою обмежує репрезентативність отриманих результатів.

Висловлені зауваження й побажання не знижують загальної високої оцінки роботи, виконаної Бановською Д.К. Вони стосуються часткових, а не принципових положень дисертації.

Підсумовуючи сказане, можна констатувати, що кваліфікаційна наукова праця (дисертація) «Вербалізація автохтонних мітологем в українській метамодерній прозі» – самостійне завершене наукове дослідження, виконане з опертям на надійні теоретичні засади та з використанням достовірного й інформативного матеріалу. Це завершена й самостійна наукова праця, яка за актуальністю теми, а також новизною й обґрунтованістю наукових результатів, що мають теоретичне й практичне значення та повною мірою відображені в наукових публікаціях, відповідає спеціальності 035 Філологія, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор, Дар'я Костянтинівна БАНОВСЬКА, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри філології

Закарпатського угорського університету

імені Ференца Ракоці II

Лариса КРАВЕЦЬ

підпис Л. Кравець засвідчую
Зав. від. кадрів Мілош
Закарпатський угорський університет
імені Ференца Ракоці II Мілош

07.04.2022р. Юршич

В